

ПРОБЛЕМИ, ГІПОТЕЗИ, УЗАГАЛЬНЕННЯ

**Володимир КРУЦ,
Владислав ЧАБАНЮК**

ДОСЛІДИ З ТРИПІЛЬСЬКОГО ДОМОБУДІВНИЦТВА

Однією з основних ознак, які характеризують трипільську культуру, є “площадки” – скупчення обпаленої глини на місці древніх будівель. Довший час, щодо їхнього призначення, існувало дві точки зору. Ще на ранньому етапі вивчення культури В. Хвойка, Е. Штерн і ін. вважали їх залишками “будинків мертвих” [Хвойка, 1901, 1904; Штерн, 1906], а М. Біляшівський, В. Городцов, О. Спицин і ін. – підлогами житлових будинків [Беляшевский, 1900; Городцов, 1900; Спицын, 1904]. У 20–30-ті роки ХХ ст. переважає думка про те, що трипільські площадки є залишками будівель житлового і господарського призначення. Обґрунтування цього положення знайшло відображення в збірнику “Трипільська культура на Україні” (1926) у статтях П. Курінного, С. Гамченка, а пізніше – в роботах Т. Пассек, Є. Кричевського й інших дослідників. Що стосується конструкції трипільського будинку, то більшість дослідників вважали його одноповерховою дерев’яно-глинобитною спорудою, думки яких розходилися стосовно визнання функцій вогню при їх формуванні, П. Курінний вважав його конструктивним елементом, тобто підлога випалювалася в процесі будівництва з метою зменшення проникнення вологи, причому прошарки, нанесені на основу підлоги в процесі ремонту (а їх за його спостереженнями буває до 7) також випалювалися, для чого, мабуть, знімався дах будинку [Курінний, 1926, с. 84]. С. Гамченко вважав, що будинки одержали випал у результаті випадкових пожеж, які повинні були часто відбуватися внаслідок наявності в конструкції великої кількості деревини і розташування печей поруч з дерев’яними стінами [Гамченко, 1926, с. 39].

Під час робіт на поселенні Коломийщина І, які проводилися під керівництвом Т. Пассек і Є. Кричевського, співробітниками експедиції О. Кульською і Н. Дубицькою був проведений експеримент по випалу глини, що переконливо довів неможливість рівномірного і досить сильного випалу досить товстого шару глини, котрий лежить на дерев’яному настилі при доступі вогню лише зверху [Кульська, Дубицька, 1940, с. 327–329]. У зв’язку з цим Т. Пассек висловила здогадку, що глина підлоги обпалювалася на стороні і лише потім укладалася на глиняному розчині на попередньо обпалений багаттями шар глини, намащений на ґрунт. Як випалювалися шари підмазки, нанесені в процесі ремонту підлоги, вона не пояснює [Пассек, 1949, с. 138].

На початку 60-х років ХХ ст. була сформована інша модель трипільського будинку, запропонована В. Маркевичем [Маркевич, 1964, с. 15–16] і підтримана спочатку К. Зіньковським [Зіньковський, 1975, с. 13–21], а пізніше – М. Шмаглієм, В. Круцом, С. Рижовим, М. Відейком, В. Чабанюком. Ця модель припускала існування будинків з вертикальним розвитком (дво-, триповерхових) і використання вогню як деструктивного фактора. Однак, якщо В. Хвойка вважав площадки “будинками мертвих”, у яких відбувався обряд кремації, а С. Гамченко – житловими будинками, згорілими від випадкових пожеж, то нове уявлення про них полягало в тому, що це були, безсумнівно, житлові будинки, переважно двоповерхові, знищені не випадковими, а навмисними пожежами. Власне К. Зіньковський висунув гіпотезу, котра примирила прихильників культового і побутового призначення “площадок”. Вона постулювала їх подвійну сутність. Спочатку це були помешкання трипільців протягом усього їхнього функціонування, а потім вони перетворювалися в культовий пам’ятник у результаті ритуальних дій, що супроводжувалися спаленням поселень при переході на нове місце проживання [Зіньковський, 1983, с. 20–21]. На думку дослідників

трипільці кожні 50 років змінювали місця поселень [Маркевич, 1981, с. 10; Черныш, 1982, с. 192; Круц, 1989, с. 121], що було пов'язане з виснаженням ґрунтів, вирубкою лісів, епізоотіями і т. ін.). Очевидно вони, побудувавши поселення на новому місці, старе спалювали. Таким чином, усі трипільські будівлі згоріли в результаті навмисних пожеж, хоча не можна виключати і випадкові. На думку К. Зіньковського, з яким ми цілком згодні, це був спеціальний ритуал.

Уявлення про роль вогню тісно пов'язане з уявленням про конструкцію будинку. Усі прихильники конструктивної функції вогню (О. Корвін-Піотровський, О. Цвек, Т. Мовша й ін.) не визнають двоповерховості. Найбільш повне уявлення про трипільське домобудівництво, як одноповерхове, в якому вогонь відігравав конструктивну роль, викладено в роботі О. Корвін-Піотровського [Колесніков, 1993]. За його концепцією, що наслідують уявлення Т. Пассек, глинобитна підлога і різні будівельні елементи на ній укладалися на дерев'яний настил, який лежав на ґрунті й випалювався багаттям (щоправда, деякі деталі, такі, наприклад, як "вітарі", обпалювалися на стороні і потім монтувалися на площадці), одночасно випалювалися плетені з лози й обмашені глиною стіни, а потім споруджувалися стеля і дах, критий соломкою. Однак, таке уявлення про трипільський будинок погано узгоджується з даними польових досліджень. Виходячи з цього, трипільський будинок уявляється нам як двоповерхова дерев'яно-глинобитна споруда, де перший поверх правив за господарське приміщення, а другий – за житло. На першому поверсі була трамбована земляна підлога, на якій іноді зустрічаються різні робочі місця у вигляді глиняних вимосток. На другому розташовувалися побутова піч із припечком, узвиштя для збереження посуду і припасів, вітар. Варто відмітити, що типовий інтер'єр житлової частини будинку чудово переданий на моделях жител із Сушківки та Попудні і неодноразово підтверджений даними розкопок. Ми, однак, не схильні заперечувати можливість існування одноповерхових будинків на поселеннях в інших регіонах. Розкопки в Тальянках, Майданецькому, Доброводах, Володимирівці, Коломийщині II і ін. дозволяють стверджувати, що для межиріччя Південного Бугу і Дніпра, а також Середнього Подніпров'я був характерним саме такий тип будинку. Стосовно конструкції стін, то тут думки дослідників розходяться. К. Зіньковський вважав, що стіни, як першого, так і другого поверху були глинобитними, а на думку П. Курінного – у виді зрубу [Курінний, 1926, с. 91], за С. Гамченком [Гамченко, 1926, с. 38] і Т. Пассек [Пассек, 1949, с. 136, рис. 72] – плетеними з лози й обмашеними глиною.

Наше уявлення про трипільські площадки, що склалося протягом багатьох років польових робіт, дозволяє цілком погодитися з думкою К. Зіньковського про подвійну сутність трипільських будівель і їхнє навмисне (культове) спалення, що відбувалося після повного залишення селища його мешканцями. Тільки так можна пояснити саме існування трипільських площадок (згорілих будинків), що є основною ознакою трипільської культури протягом 1500 років її існування на всій території розповсюдження від Трансильванії до Середнього Подніпров'я. Стверджувати їхнє походження випадковими пожежами, як це робить С. Гамченко, неможливо, тому що в цьому випадку вони зустрічалися б лише в якійсь частині поселень, а не на всій їхній території. До того ж поряд з ними траплялися б залишки жител не згорілих, тобто без обпаленої глини, або з невеликою її кількістю на місці печей. Природно, що останнє справедливе, якщо виходити з уявлення про деструктивну роль вогню.

В останні роки роботи на поселенні в Тальянках проводилися в північно-західному секторі, де в силу певних причин площадки залягають на значній глибині і абсолютно не пошкоджені плугами. Це дало можливість виявити всі нашарування та деталі інтер'єру: земляна підлога першого поверху з окремими намазаними на ґрунт вимостками, міжповерхові перекриття у вигляді потужного шару глини з відбитками дерева на нижній площині (платформа), аморфні скупчення глини від стелі, які траплялися лише в житловій частині будинку, залишки печей, перестінків, котрі відділяли житлову частину від сіней та пороги в них, подіуми для зберігання посуду і припасів, вітарі. Що стосується залишків печей, то абсолютно на всіх площадках були відсутні склепіння і навіть їхні сліди. На площадках № 30 і 31 на місцях печей наявні лакуни від майже знищених череней. На площадках № 27, 28, 29

були зруйновані верхні шари черенів печей, а на площадці 27, крім того, черинь печі був ушкоджений двома великими заглибленнями [Круц, Корвін-Пиотровський, Рыжов, 2001, с. 73].

За нашими уявленнями ритуалу спалення будинку передувала серйозна підготовка. Насамперед, будинок “умертвляли” – руйнували його “серце” – вогнище. Після цього в будівлі залишалася певна (кожного разу різна) кількість посуду у якості поховального інвентаря, як дарунок душам померлих у цьому будинку предків. Не виключено, що деякі посудини містили їжу. На це, в деяких з них, вказують знахідки кісток тварин, злегка обпалених або кальцинованих. Безперечно, ці посудини залишені навмисно, адже в процесі розкопок на площадках зустрічаються не випадкові, розрізнені фрагменти кераміки (побутове сміття), а цілі екземпляри або розбиті при падінні архітектурних конструкцій (розвали). Оскільки для трипільців на етапах А, В і С/І, імовірно, був характерний поховальний обряд кремації [Круц, Рыжов, 1997, с. 29], то зі своїми будинками вони чинили, видимо, так само як з небіжчиками. Тобто створювалося похоронне вогнище, оскільки це передбачало спалення (поховання) саме житлової частини, де, ймовірно, жили душі предків, то паливом заповнювався обсяг першого поверху і, можливо, простір зовні біля стін. Саме так можна пояснити малу кількість залишків перекриття стелі житлової частини, яка, очевидно, прожарювалася частково лише в окремих місцях, а те що не обпеклося, було потім розмите атмосферними опадами. Підпалювалося, мабуть, усе поселення одночасно, в результаті чого створювалася великомасштабна тяга і вигорало усе, що могло горіти. Вірогідно, саме тому при розкопках площадок майже ніколи не зустрічається вугілля. Після цих дій обпалювалося, насамперед, міжповерхове перекриття, причому знизу дещо більше, ніж зверху, а також на певну глибину утрамбована земляна підлога першого поверху, яку Т. Пассек називає “нижньою підлогою”. Усе це наглядно простежується в процесі розкопок площадок.

Перевірити доцільність тієї чи іншої думки з приводу трипільського домобудівництва можна лише експериментальним шляхом. Досліди по реконструкції процесу утворення “трипільської площадки” проводилися вже неодноразово. Це, насамперед, згадані вище роботи О. Кульської і Н. Дубицької. У 70-і роки минулого століття К. Зіньковський обпалював модель двоповерхової глинобитної будівлі, але “трипільську площадку” не одержав [Зіньковський, 1976]. Тоді ж у Чапаївці, під Києвом, провели ряд експериментів В. Круц і Г. Загній. В одному випадку (обмащена глиною дерев’яна платформа піднята над ґрунтом на опорах) було отримано конструкцію, що нагадувала “площадку”. Спроби випалити шар глини, який лежить на ґрунті і дерев’яних плашках здійснив А. Корвін-Пиотровський. Однак результати цих робіт не опубліковані.

Для перевірки обумовлених вище версій щодо трипільського домобудівництва нами в травні 2003 р. були проведені експерименти над трьома моделями жител в об’ємі $\frac{1}{4}$ натуральної величини.

Перша модель розміром 2,15×1,15 м у плані була побудована за проектом авторів цієї статті. Вона являла собою двоповерхову конструкцію. Нижній поверх – дерев’яний зруб, верхній – легка дерев’яна конструкція з 12 вертикальних дерев’яних стійок, закріплених у верхньому вінці зрубу, обплетених лозою й обмащених глиною. Зверху стійки також були обв’язані дерев’яним вінцем, на який спирався двосхилий дах. У цей вінець посередині коротких стін були закріплені вертикальні стовпи з розвилками вгорі, що слугували ложами для конькової балки. Дах являв собою систему крокв, зв’язаних подовжніми лагами, по яких були настелені снопи очерету. Міжповерхове перекриття і стеля сформовані у вигляді накату з жердин діаметром, відповідно 4–5 см, та – 2,5 см, котрі у цій послідовності обмащені шаром глини товщиною 3,5 і 2 см. Площа другого поверху розділена дерев’яною перегородкою з дверима (4 вертикальні стійки, обплетені лозою й обмащені глиною) на дві частини – сіни ($\frac{1}{4}$ обсягу другого поверху) і житлову кімнату. Стеля над сінями відсутня. Входи на перший і другий поверхи розташовувалися в торцевій стіні. В житловій кімнаті, праворуч від входу, була побудована піч розміром 0,45×0,40 м; біля протилежної від входу торцевої стіни – вівтар діаметром 0,25 м, а вздовж лівої поздовжньої стіни – подіум шириною 0,2 м.

У процесі відтворення будинку використані опубліковані дослідження спеціалістів-трипільознавців, особисті спостереження авторів під час багаторічних розкопок на поселенні-гіганті Тальянки та на інших поселеннях етапів В-II і С-I межиріччя Південного Бугу і Дніпра, а також матеріали по дерев'яному і глинобитному будівництву XV–XIX ст. з експозиції Музею народної архітектури в Пирогові під Києвом.

Під час будівництва застосовувалися ті ж з'єднання деталей конструкцій, що й у трипільський час – заруби, дерев'яні шпунти, виступи сучків, рогатки й ін.

Отже, чому два поверхи? Підставою для цього було те, що, по-перше, нижній шар трипільської площадки в процесі розкопок виглядає як потріскана на блоки монолітна платформа товщиною від 5 до 15 см, спочатку намащена на накат з колотого дерева і колод про що свідчать відбитки дерева на нижній площині. По-друге, О. Кульська і Н. Дубицька експериментально довели, що таку платформу неможливо рівномірно випалити, розклавши вогонь лише зверху, вогонь повинен її охоплювати з усіх боків [Кульська, Дубицька, 1940]. По-третє, під платформою, на ґрунті, дуже часто трапляються різні, намащені на ґрунт вимостки, а також роздавлені посудини й інші знахідки. Зі сказаного вище випливає, що платформа, найімовірніше, є міжповерховим перекриттям, і, тим більше, на ній звичайно розміщуються піч, вівтар, подіум для збереження посуду і припасів, тобто житловий обсяг будинку знаходився саме на другому поверсі і, треба думати, нижній поверх слугував господарським приміщенням, а також використовувався для стійлового утримання домашніх тварин (велика рогата худоба, свині) у зимовий період.

Чому стіни нижнього поверху повинні були являти собою зруб? По-перше, у Тальянках досліджені пари жител (№ 11, 12; 24, 26), відстань між якими становила близько 1 м. На такому просторі неможливо розмістити дві досить товсті глинобитні стіни (а саме такими їх вважав К. Зіньковський), що були б здатні витримати вагу міжповерхового і стельового перекриттів, стін другого поверху і даху та проходу між ними. По-друге, якби ці стіни були глинобитними, то після пожежі під платформою збереглися б скупчення обпаленої глини від внутрішнього облицювання стін, однак це не фіксується в процесі розкопок. По-третє, як уже відзначалося, перший поверх, ймовірно, використовувався для стійлового утримання домашніх тварин, а в такому випадку глинобитні стіни були б ними зруйновані за дуже короткий час, що підтверджується етнографічними даними. Таким чином, ми вважаємо, що стіни першого поверху могли бути тільки зрубом.

Про те, що **стіни другого поверху були полегшеної каркасно-стовпової конструкції**, свідчить знахідка в Тальянках на площадці № 24 великого блоку стіни, яка випала назовні, із слідами плетива стрічками розколотого дерева шириною 3–4 см. Це ж підтвердили розкопки 2004 року на іншому поселенні-гіганті в Доброводах, де назовні випала вся поздовжня стіна, у якій відмічалися пустоти від вигорілих опорних стовпів, що розташовувалися на відстані 1,0–1,1 м один від одного (усього їх було 11), а в проміжках між зовнішнім і внутрішнім шарами обпаленої глини сліди такого ж тину, як у Тальянках.

Стельове перекриття, згідно з розкопками, було відсутнє над сінями. Тут завжди обмазка лежить одним шаром, тобто відсутня глина від стельового перекриття. Будівлі без стелі над сінями відомі і за етнографічними даними. Вони добре представлені в Музеї народної архітектури в Пирогові (Київ). До речі, там демонструються будівлі XV–XVII ст., у яких дим з печей виводився через внутрішню перегородку в сіни і через відкритий простір над ними на горище і далі крізь солом'яне покриття даху. Не виключено, що така ж система відводу диму була й у трипільців, хоча при топці “по чорному” дим міг видалятися через вікно в торцевій стіні, протилежній від входу.

Двосхилий дах був зроблений у зв'язку з тим, що саме він наявний на моделях трипільських жител з Ворошилівки [Засць, Гусев, 1992], Розсохуватки [Археологія УРСР, т. I, 1971, с. 192], Коломийщини [Пассек, Безвенглинский, 1939].

Перекриття будинку очеретом гами обумовлено тим, що за даними палеоботаніків злакові культури, вирощувані трипільцями, були низькорослими і їхні стебла не могли служити

для перекриття, у той час як стебла очерету, досягаючи у висоту 1,5–2 м, чудово годилися для цієї мети, та й очерету було в достатку навколо поселень.

Розглядаючи спалення трипільського житла як поховальне багаття, призначене для спалення саме житлового обсягу будинку, що розташовувався на другому поверсі, у нашому експерименті перший поверх був заповнений деякою кількістю хмизу. Невелику його кількість закладено в сіни і розкладено під стінами.

Через 10 хвилин після підпалу вогонь із сіней і з-під стін досяг покриття даху, яке дуже швидко згоріло. Усередині будівлі, на першому поверсі вогонь поступово розгорівся. Через 40 хвилин зайнявся зруб і вогонь досяг нижньої частини платформи міжповерхового перекриття. Ще через 5 хвилин передня частина будівлі просіла і назовні випали ліва подовжня та задня торцева стіни другого поверху, а права подовжня і передня торцева впали в середину. Ще через 25 хвилин завалився зруб і вся споруда. Платформа міжповерхового перекриття впала плавно, трохи змістившись вперед. Через дві години після закінчення інтенсивного горіння вона зберігала високу температуру і мала характерний для трипільських площадок червоно-коричневий колір.

*

* *

Друга модель – одноповерхова будівля з глинобитними стінами, частково перекрита дерев'яним накатом, обмашеним зверху глиною і побудована за проектом О. Корвін-Піотровського. Її розміри були приблизно такі ж, як і у першій моделі – 2,3×1,3 м. Саманні стіни висотою 0,6 м мали товщину 14 см. Підлога встелена круглими в перетині жердинами, покладеними уперек будівлі, і покрита шаром глини товщиною 3–3,5 см. Частина споруди біля торцевої стіни перекрита дерев'яним настилом, покладеним уперек будівлі, обмашеним глиною зверху і знизу.

Випал другої моделі відбувався протягом 1 години 20 хвилин. Паливом був заповнений внутрішній простір споруди, яке в міру вигорання додавалося. Під час горіння стіни сильно нагрілися, а на підлозі утворився шар попелу товщиною 15 см. Крім того, багаття було розкладене зовні споруди з метою перевірки можливості перетворення його за допомогою випалу в керамічний моноліт. Через 8 годин після завершення експерименту глина підлоги під шаром попелу залишалася теплою, але не набула тут специфічних рис трипільської площадки. Підлога перетворилася в пухкий шар глини сірого кольору. Очевидно попіл, що накопичувався під час випалу, перекрив доступ високих температур.

*

* *

Крім цих двох великих моделей, заздалегідь побудованих і добре висушених, на ґрунті був споруджений дерев'яний настил розміром 1,5×1,25 м. покритий зверху шаром глини, а поруч, на площі 1,5×0,7 м, шар глини був нанесений просто на ґрунт. На поверхні цього об'єкта було розкладене багаття, що підтримувалося протягом 1 години 20 хвилин. У результаті виявилось, що вогонь лише висушив вологу глину на обох ділянках площадки, і тільки на невеликій ділянці (15×5 см) глина придбала характерний червоний колір.

*

* *

Протягом літа всі об'єкти піддавалися впливу атмосферних опадів, а восени того ж року було зроблене часткове розчищення їхніх залишків, що виявило наступне.

Об'єкт № 1 (двоповерхова будівля). Зруб вигорів майже цілком, залишився обвугленим лише його нижній вінець. Платформа міжповерхового перекриття добре обпеклася, розтріскалася, але лежала, в основному, відбитками дерева вниз, і лише поблизу правої поздовжньої стіни шматки її перевернулися. На платформу впала внутрішня обмазка правої подовжньої і передньої стін другого поверху, а також стельового перекриття. Глина останнього розпалась на окремі куски, залягала хаотично відбитками догори, вниз і в сторони. Випал її виявився неоднорідним. Окремі ділянки добре обпеклися, інші придбали цегловий відтінок, легко розпадалися при механічному втручанні, а деякі не обпеклися взагалі. Ліва поздовжня і

задня стіни випали назовні і виявилися практично необпаленими. На поверхні платформи міжповерхового перекриття чітко простежувалися залишки печі і подіуму, а на місці внутрішньої перегородки виявився розрив.

В цілому розчищена платформа нагадувала археологічні трипільські об'єкти, хоча максимальна температура (до 600°) не дала стовідсоткових експериментальних умов.

Об'єкт № 2 (одноповерхова саманна будівля). За минулі місяці підлога спорудження розмокла і мала вигляд шару жовто-сірої необпаленої глини із залишками перепрілої половини. Внутрішня сторона стін обпеклася краще і там, де була підмазано шаром глини, пропалилася місцями на 0,5–1 см, зберігаючи цегловий колір.

Об'єкт № 3 (глина нанесена на дерев'яний настил і на ґрунт). Сліди випалу не збереглися.

*

*

*

Через рік (у жовтні 2004 р.) була зроблена повторна розчистка об'єкта № 1. Залишки стін і стелі, що впали на платформу міжповерхового перекриття, як і сама платформа, зберегли колір, набутий у процесі випалу, але втратили міцність. Глина стала крихкою. Окремі деталі інтер'єра, що добре прослідковувалися раніше, розпалися. Такі зміни ми схильні пояснювати тим, що при спаленні об'єкта не була досягнута температура вище 600°, при якій відбувається спікання глиняної маси і вона здобуває міцність. Крім того, було відзначено, що під отриманою площадкою збереглося багато вугілля, яке не простежується на реальних площадках. Це ми також схильні пояснювати недостатністю температури випалу. Реально розпечена платформа повинна була б його випалити.

*

*

*

Таким чином, після випалу (спалення) згаданих моделей виявилось, що лише в першому випадку було отримано щось на зразок трипільської “площадки”. В інших випадках, незважаючи на тривале підтримування вогню, випалити глину до того стану, як вона виглядає на реальних “площадках”, не вдалося.

Виходячи з отриманих результатів, ми схильні підтримати думку про деструктивну функцію вогню, і уявляємо трипільське житло, як двоповерхову дерев'яно-глинобитну будівлю.

Наш експеримент, природно, не закриває тему, а лише звертає увагу на необхідність експериментування не з моделями, а натуральними об'єктами. До речі, один такий експеримент зі спаленням будинку в натуральну величину ми провели, але результати його поки що вивчаються.

ЛІТЕРАТУРА

Археологія УРСР. – 1971 – Т.1.

Беляшевский Н. Ф.

1900 Раскопки на месте неолитического поселения с керамикой домикенского типа у с. Колодистого Звенигородского уезда Киевской губернии // АЛЮР. – К. – Т. II. – С. 148–155.

Городцов В. А.

1900 Назначение глиняных площадок в доисторической культуре трипольского типа // АИЗ. – М. – № 11–12. – С. 345–352.

Гамченко С.

1926 Спостереження над даними дослідів Трипільської культури 1909–1913 рр. // Трипільська культура на Україні. – К. – В. I. – С. 31–41.

Заєць І. І., Гусєв С. О.

1992 Модель трипільського житла з Південного Бугу // Археологія. – № 3. – С. 130–132.

Зінковський К. В.

1975 До проблеми трипільського житлобудування // Археологія. – К. – Т. 15. – С. 13–21.

Зиньковский К. В.

- 1976 О методах изучения домостроительства племен трипольской культуры // МАСП. – Вып. 8. – Одесса. – С. 36–49.
1983 К процедуре исследования проблемы домостроительства трипольских племен // Материалы по археологии Северного Причерноморья. – К. – С. 16–22.

Колесников (Корвин-Пиотровский) О. Г.

- 1993 Трипільське домобудівництво // Археологія. – 3. – С. 63–74.

Круц В. А.

- 1989 К истории населения трипольской культуры в междуречье Южного Буга и Днепра // Первобытная археология. Материалы и исследования. – К. – С. 117–132.

Круц В. О., Рыжов С. М.

- 1997 Верхньодністровська локальна група пам'яток трипільської культури та нові дані про зв'язки трипільців з населенням полгарської і лендельської культур // Археологія. – 2. – С. 23–32.

Круц В. А., Корвин-Пиотровский А. Г., Рыжов С. Н.

- 2001 Трипольское поселение-гигант Тальянки. Исследования 2001 г. – К. – 109 с.

Кульська О. А., Дубіцька Н. Д.

- 1940 Будівельні матеріали трипільської культури // Трипільська культура. – К. – Т. 1. – С. 325–334.

Курінний П.

- 1926 Монументальні пам'ятки Трипільської культури // Трипільська культура на Україні. – К. – В. I. – С. 67–95.

Кричевський Є. Ю.

- 1940 Звіти про розкопки жител (площадок) № 13, 23, 5 і 14 // Трипільська культура. – К. – Т. 1. – С. 179–284.

Маркевич В. И.

- 1964 Трипольское поселение Варваровка VIII // Тез. докладов Первого симпозиума по археологии и этнографии Юго-Запада СССР и РНР. – Кишинев. – С. 15–16.
1981 Позднетрипольские племена Северной Молдавии. – Кишинев. – 192 с.

Пассек Т. С.

- 1949 Периодизация трипольских поселений // МИА. – М. – Л. – № 10. – 245 с.

Пассек Т. С., Безвенглинский Б. П.

- 1939 Новые открытия трипольской археологической экспедиции в 1939 г. // ВДИ. – № 4. – С. 186–192.

Спицын А. А.

- 1904 Раскопки глиняных площадок близ с. Колодистого Киевской губернии // ИАК. – С-Пб. – Вып. XII. – С. 87–118.

Хвойка В. В.

- 1901 Каменный век Среднего Поднепровья // Тр. XI АС в Киеве в 1899 г. – М. – Т. 1. – С. 778–785.
1904 Раскопки 1901 г. в области Трипольской культуры // ЗРАО. – С-Пб. – Т. V. – С. 12–20.

Черныш Е. К.

- 1982 Энеолит Правобережной Украины и Молдавии // Энеолит СССР. Археология СССР. – М. – С. 166–320.

Штерн Э.Р.

- 1906 Доисторическая греческая культура на юге России // Тр. XIII АС в Екатеринославе в 1905 г. – М. – Т. I. – С. 9–95.

EXPERIENCES IN TRIPOLIAN HOUSE BUILDING

Studying tripolian “platforms” during the excavations, researchers on miscellaneous reconstruct a design of tripolian houses and the function of fire in formation of “platforms”. One of them considers that elements of design made by clay were burnt during a process of construction and the function of fire in this case was constructive. Others adhere to opinion about destructive function of fire, i.e. consider that tripolian dwellings have consisted of the wooden constructions covered with not burnt clay during their construction and function, and the last one has received roasting in the result of a ritual or casual fire.

Experiments on construction and roasting (burning) of three models in scale of 1/4 of a full-size house have been lead for a checking of a solvency of this opinion. The first model represented a two-storied design (a ground floor was wooden, the second floor had an easy wooden design and covered up with clay, a roof – made with wooden rafters on which sheaves of a cane have been laid, interfloor overlapping and a ceiling – made with wood covered from above with clay). The second model had one-storied construction with the pies-walled walls, blocked with wooden covered from above with clay. The third model was the layer of clay smeared on a ground and on the wood laying on the ground.

Something reminding the tripolian “platform” has been received only in the first case, after roasting (burning) the mentioned models. In other cases it was not possible to burn clay up to such condition as it looks on real “platforms”, despite of long period in a fire.

Proceeding from the received results, we are inclined to support opinion on destructive function of fire, and we reconstruct the tripolian dwelling, as a two-storied wooden pies-walled construction.

Experiment with burning of such construction in a full-scale was also lead, but the results are not investigated yet.